

ממזגים ידע

בהכשרת עובדים סוציאליים:

הסיפור הסמוי של המפגש

בין ידע מקצועי,

ידע מהחיים

וידע אקדמי

אני חבה תודה משמעותית למנחים השותפים שהנחו עימי קורס זה וקידמו את פיתוח הרעיון ואת מודל ההוראה: תמי רייזר-אבנד, זיו כץ, זיוה שגיב, מירב שבירו ויואב קריים. אני מודה לג'ינט ישראל - תבת, ישראל מעבר למוגבלות ואשלים, ולמשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, מנהל מוגבלויות וזרוע העבודה, על תמיכתם ושותפותם בקורס זה. תודה לחברי תנועת העולם הרביעי (ATD Fourth World Movement) שאפשרו לי להתנסות וללמוד את המודל. ובעיקר - תודה עצומה לסטודנטים ולמשתתפים מרחבי הארץ, שלוקחים חלק בתהליכי למידה אלה ואשר תובנותיהם ומעשיהם אפשרו לכולנו ללמוד רבות.

מוגבלות". מתכונת הקורס מעלה שאלות על תהליכי הכשרה שיתופיים בעבודה סוציאלית. זו מגמה מאתגרת, שגוברת בשנים האחרונות בבתי ספר לעבודה סוציאלית בכמה מדינות ומשקפת התכנסות טבעית של השותפים ללמידה, שהיא למעשה כל כך לא טבעית. בכך אעסוק במאמר זה.

ד"ר ארנה שמר | בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוניברסיטה העברית.
orna.shemer@mail.huji.ac.il

ארנה שמר

||| "אז למה בעצם איננו משתמשים תמיד במיזוג ידע? ההבנה שמדובר בתהליך קשה ומורכב היא רק חלק מהתשובה. לדעתי, עיקר התשובה היא בסגנון החשיבה שטבוע באנשי מקצוע ואנשי אקדמיה, בתחושת העליונות שלנו לעיתים, של 'אנחנו יודעים הכי טוב'" (אשת מקצוע)

בשנים האחרונות מתקיים בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית קורס הפועל על פי מודל מיזוג הידע (Merging of Knowledge Model). בקורס סמסטריאלי זה לומדים יחדיו סטודנטים מתוכנית הבוגר לעבודה סוציאלית, אנשי מקצוע ואנשים בעלי ידע מניסיון חיים.

בתחילת דרכו התמקד הקורס בנושא "פיתוח שותפות בעולם עבודה משתנה", וכיום הוא מתמקד ב"פיתוח שותפות עם משפחות של אנשים עם

והתמרת דרכי שיח להדדיות יותר. הניסיון למקמו כמודל הוראה באקדמיה פותח פתח להזדמנויות חדשות בהיבטים של תוכן ודרכי הוראה, אך גם מעלה שאלות בדבר האתגרים שמציב המרחב האקדמי בקורס העומד על ביטוי כוחם של סוגי ידע נוספים (Askheim at el., 2017; Meakin at el., 2017). לפיכך, לאורך כל הקורס אנו - המנחים, וכל חברי הקבוצה - שואלים את עצמנו אם בכך שיצרנו תפאורה אחרת שינינו גם את תוכן המחזה, או שמא התפאורה מכסה טוב יותר על יחסי הכוחות שכן השתמרו, ולא זו בלבד אלא אף הצמיחה וקיבעה אותם לסוכני הידע. האם יצרנו במה חלופית - או רק שינינו את כיווני האור של הבמה המוכרת ואנחנו ממשיכים להציג בה את הידע ה"נכון", המבוסס והמשפיע?

|| איך זה עובד בפועל?

קורס מיזוג הידע מתקיים במסגרת של מליאה הבנויה משלוש "קבוצות אם": סטודנטים, אנשי מקצוע ואנשים בעלי ידע מתוך ניסיון אישי. הקורס מונחה כך שהמשתתפים נעים בין קבוצות האם למליאה המשותפת.

קבוצות האם מייצגות שלוש מהויות של ידע: הסטודנטים מביאים עימם את הידע והמיומנויות האקדמיות כמו היכרות עם מושגים, תיאוריות וגישות וכלי מחקר; אנשי המקצוע מביאים עימם את ניסיונם המעשי בעבודה, היכרות עמוקה עם התחום, מודלים ופרקטיקות של טיפול, היכרות עם ארגונים שותפים והנחות יסוד מקצועיות; והמשתתפים שבאים עם

|| הסיפור הגלוי - מהו מודל מיזוג ידע?

מיזוג ידע היא מתודולוגיית למידה, מחקר ופיתוח המאפשרת ביטוי לסוגי ידע שונים: ידע מתוך החיים, ידע אקדמי וידע מקצועי, ובתוך כך גם ידע פוליטי, ידע תרבותי ועוד ידעים, שמגיעים בצורות מבע שונות. ההנחה היא שבסוגיות רבות המגיעות לפתחנו, היררכיית הידעים דוחקת לשוליים ואינה מאפשרת במה בעיקר לידע מתוך החיים - זה שנצבר בעמל הניסיון, זה שנצבר מתוך תבונת המעשה, מחוויות החיים וממכלול ההקשרים. ואם הבמה עבורו קיימת, הרי שעוצמתו נותרת פחותה מזו של סוגי הידע האחרים. דחיקה זו לשוליים מדירה עימה את האנשים הנושאים ידע זה, את הנושאים שהם מביאים עימם ואת ניסיונם, רצונם ודעותיהם. בשיחות שהקורס מזמן, במגוון הרכבים, נרקמות אמיתות הממוזגות על ידי מחזיקי הידע השונים. זהו תהליך שמרצדות בו בערבוביה מילים כמו ממצא, עובדה, תבונה, נתון, תובנה, ידע, התבוננות והתנסות.

מודל מיזוג הידע פותח על ידי חברי תנועת העולם הרביעי, אשר פועלת למיגור העוני בעולם ביחד עם אנשים החיים בעוני (Fourth World-University Research Group, 2007). המודל, אשר התחיל כפרקטיקת פיתוח ידע בשדה, התפתח מאז כגישה מחקרית וכמודל שנמצא בשימוש בתהליכי קבלת החלטות (Bray at el., 2019). לתהליך גם השפעה על עמדות אישיות, שינוי פרקטיקות מקצועיות

הניתנים לסוגיה, וכן על ההחלטות שמתקבלות. במהלך הקורסים הרחבנו את התהליך, ונושאים שנבחרו להעמקה נלמדו גם מתוך מפגש עם אנשים מחוץ לקורסים, המחזיקים בסוגי הידע השונים.

במהלך הקורסים אנו לומדים את מודל מיזוג הידע, עומדים על חשיבותו של ידע מתוך ניסיון ועל מהותן של פרקטיקות משתפות, ולומדים את הנושאים התיאורטיים שהקורס עוסק בהם. משתתפי הקורס מתנסים במודל ובהמשך מצטוות לקבוצות, המשלבות משתתפים המחזיקים בסוגי ידעים שונים ומבצעים חקר או מציעים פרויקט בנושא לפי בחירתם. כך למשל הציעו המשתתפים לאורך השנים מיזמים תעסוקתיים טכנולוגיים ומפגשים בין־דוריים להכנה לעולם התעסוקה, או חשפו את משמעות הקשר שבין בני משפחה לאנשים עם מוגבלות לבין המטפלים בהם, העמיקו בדרך שבה מתקבלות החלטות בשטח על עתיד תעסוקתי או דיור חוץ־ביתי לאנשים עם מוגבלות, ונושאים רבים נוספים.

מיזוג ידע נסמך על ההכרה בחיוניותם של סוגי הידע השונים. יש ידע שמגיע כתוצאה משינון, מחקר וסיכום, ויש ידע שנולד בחבלי לידה, מתפתח מתוך יחסי גומלין וזקוק למעטפת. מטרתו של מיזוג ידע היא בעיקר להגיע אל הידע הזה, שנרכש מתוך התנסויות החיים. פעמים הוא מתברר כסמוי, כאשר המחזיקים בו אף אינם מכירים בכך שהם יודעים כל כך הרבה ושיש לידע שלהם ערך עבור אחרים. כדי שידע זה יגיע אל העולם, יש לחלץ אותו ולפעמים לתווך אותו ולסייע לתת לו מילים. למשל, לא פעם הוא מגיע בצורת אסוציאציות או דרך סיפורים מהחיים, שחלקם מסופרים באופן סוער, לא מאורגן או חלקי. לפעמים הוא נובע מתוך כאב, תסכול, טראומה וכעס, וצריך מרחב מכיל, מוקיר ובטוח כדי לבטאו. לעיתים ידע זה מבוטא באופן רהוט, חד ונוקב ומותיר אדוות של עוצמה בחלל הכיתה.

לצד חיבורים מרשימים בין המשתתפים בקורסים והתכנסות סביב נושאים משותפים, אנו, המנחים והלומדים, לעיתים גם מודאגים: לא פעם, המשתתפים המביאים את הידע מהניסיון מאותתים בדרכם שלהם מתי אנו בתהליך אותנטי ומתי אנו שחקנים במחזה ששמו "מיזוג ידע". מיזוג ידע היא פרקטיקה ביקורתית, ועל כן תשומת הלב המרכזית בה היא לקבוצת המשתתפים עם הידע מניסיון, ואנו משתדלים ללמוד לפעול בהתאם לכך ממפגש למפגש. אנו שומעים את הדאגות מכלל הלומדים וחושבים ביחד איך ליצור תהליך מדויק יותר: מביאים תרגום, מתמללים ומפיצים, מנסים לפשט את השפה האקדמית, מטלפנים לפני המפגשים ולאחריהם ומנסים ליצור מרחב שיאפשר ליותר ידע לנוע בו,

||| ניסיון החיים (למשל, הורים או אחים לאנשים עם מוגבלות, אנשים שחווים הדרה מעולם העבודה) מביאים עימם ידע רב של חוויות, תפיסות עולם, רגשות, דוגמאות להתמודדויות מוצלחות וגם כואבות. כמובן שחלוקה זו אינה אבסולוטית, וכל אחד נושא בתוכו בעוצמה זו או אחרת את כל סוגי הידע.

אנו - המנחים, וכל חברי הקבוצה - שואלים את עצמנו אם בכך שיצרנו תפאורה אחרת שינינו גם את תוכן המחזה, או שמא התפאורה מכסה טוב יותר על יחסי הכוחות שכן השתמרו

הקורס מונחה על ידי שלושה מנחים, שכל אחד מהם אמון על הנחיית אחת מקבוצות האם. בתהליך הלמידה מועלות סוגיות אשר נדונות בקבוצות אלה באופן פנימי. במפגש המליאה מציגה כל קבוצה את עיקרי התובנות שלה, ללא תגובות מהקבוצות האחרות, וחוזרת לדיון נוסף שבו היא מתייחסת למסרים משתי הקבוצות האחרות. תהליך זה יכול להימשך כמה סבבים, שבהם מתחדדת הסוגיה על משמעויותיה. לרוב נעשים גם מפגשי דיון בקבוצות מעורבות, הכוללות נציגים מכל הקבוצות. בין המפגשים, המנחים עוסקים במיזוג המסרים שעלו מקבוצות האם ובהעברתם בחזרה אל כלל המשתתפים, להמשך דיון. באופן זה, כל המשתתפים ממשיכים להיות האחראים על הפרשנויות, המשגות וההסברים

דמוקרטי, בחירה - ובפרט בחירה מתוך מודעות - היא יסוד מהותי. זה תהליך שמתחיל בפנים. הבחירה לאילו אמיתות להתחבר, אל מי להתקרב, את מה לקדם - נסמכת כאן על הרחבה של העצמי מתוך שותפיי לתהליך. כל אחד ויכולתו ורצונו להכיל בתוכו, למזג עם עצמו. זה אינו תהליך מהיר, קל או נהיר.

להיפגש ולהתחבר. בזכות המשתתפים אנו לומדים על הנגשה, היררכיה, מרכז ושוליים ועל מציאות מורכבת. אנו לומדים ששיתוף והשתתפות נלמדים בעיקר מתוך החוויה וההתנסות, ההצלחה והכישלון. אך כל זה הוא הסיפור הגלוי. תחתיו מבעבע הסיפור הסמוי - הסיפור הסובייקטיבי של קווי המתאר.

|| הסיפור הסמוי - חציית קווי המתאר

קווי המתאר של כולנו: מנחים, סטודנטים, אנשים עם ידע מניסיון ואנשי מקצוע - משרטטים עבורנו את גבולות הזהות שלנו. כדי שנצא מהגבולות המשרטטים אותנו, עלינו להרחיב את דופנות המתאר שלנו אל מרחב ביניים, שמאפשר התמזגות של ידע עם ידע. כדי למזג את מה ששלנו, נראה שיש לאפשר לשלחו בביטחון שצביונו יישאר יציב, ויש להתרחב כדי להתמזג עם מה ששותפיי לתהליך מביאים עימם. האם באמת אנו מוכנים לצאת מתוך עצמנו? האם אעז לגלוש מתוך קווי המתאר שלי ולפנות מקום מנטלי, מעמדי ורגשי לאחר ממני? האם נכון לי להיכנס לקווי המתאר של האחר - לעמדה שלו, לסיפור שלו, לחוויה שלו? למקורות המידע שלו? האם תוצר העבודה יהיה רק "משותף" או יהיה באמת ובתמים "שלנו"? שלנו = כזה שכל אחד ימצא בו את עצמו, גם אם הוא סותר את האחר, מתנגד לאמיתותיו? האם נצליח לעמוד על טיבה של מורכבות? התהליך בקורס מחזק את ההבנה כי מיזוג הידע אינה פעולה טכנית ורציונלית בלבד של שילוב וסיכום הנאמר, אלא פעולה של סולידריות וקרבה. חברי הקורס נרתמים ויוצאים מאזור הנוחות, מרשים לעצמם להביט פנימה, לברר את עצמם. חלקם אינם רוצים בכך, או שמא אינם מעזים. אנו נוכחים לדעת שמיוזג ידע אינו המטרה בלבד אלא גם התהליך, הכוונות, העקרונות והרגשות. הוא היציאה מהפרטי אל החברתי והוא גם חזרה פנימה אל האישי, ומשם אל נבכי העצמי.

מי שהגיע לקורס הבין במוקדם או במאוחר שהוא בא למאבק. שהשתתפותו מבטאת סוכנות שמתריסה את דיכוטומיית הידע הנחשב לנכון, את צביעות השיתופיות ואת גמגום תהליכי ההעצמה. הסיפור הסובייקטיבי הוא לא פעם המקום שבו אני מכיר בכך שבעצם השתתפותי אני מורד במה שהבנתי עד כה כדרך הנכונה - המקצועית, התיאורטית, האינטואיטיבית. שזה המקום שבו דוהות אמיתות ונפערים סדקים במובן מאליו שלי. המקום שבו אני מוכנה לשאול את עצמי למה אני באמת מתכוונת ועד לאן אני מוכנה להתקרב. מיזוג ידע מכוון בדרכו דמוקרטיזציה של הידע, ועל כן מקומו באקדמיה מעלה תהיות. כמו בכל תהליך

כדי למזג את מה ששלנו, נראה

שיש לאפשר לשלחו בביטחון

שצביונו יישאר יציב, ויש להתרחב

כדי להתמזג עם מה ששותפיי

לתהליך מביאים עימם. האם באמת

אנו מוכנים לצאת מתוך עצמנו?

אנו, המנחים, מכווננים לכך בעצימות גבוהה. אנו מתרגלים לשיחות שוטפות בינינו, שבהן אנו חובשים על עצמנו גם זכויות מגדלת - המביטה מקרוב על כל אחד מהמשתתפים, וגם משקפת - המבקשת לראות למרחוק לאן אנו מצליחים להוביל את התהליך ואיזה שיח ארגוני, חברתי ואקדמי אנו מצליחים לעורר סביבנו.

כשהתהליך מסתיים, אני כבר כמהה לתהליך הבא. אמירות שנאמרו ממשיות להדהד; רפלקציות שנכתבו מרטיטות את המחשבה; נושאים שנחקרו גודשים בשפע משמעויות. משהו בקווי המתאר נפתח. |||

רשימת המקורות

Askheim, O. P., Beresford, P., & Heule, C. (2017). Mend the gap - Strategies for user involvement in social work education. *Social Work Education*, 36(2), 128-140.

Bray, R., De Laat, M., Godinot, X., Ugarte, A., & Walker, R. (2019). *The hidden dimensions of poverty*. Pierrelaye: International Movement ATD Fourth World and Oxford University.

Fourth World-University Research Group (2007). *The merging of knowledge. People in poverty and academics thinking together*. University Press of America.

Meakin, B., Cameron, C., Moore, M., & Matthews, J. (2017). *Improving understanding of service user involvement and identity. A report of research findings*. England: Shaping our lives.